No. १००६ - घ

Title आरुणेयोपनिषत्

Author नारायणः

Extent १० Age

Subject उपनिषत् · सम्पूर्णम्

नं० १००८-घ

काठकैयोपनिषत् सदीपिका (उपनिषत्)

पत्राणि १० (सम्पूर्णा)

नं० १००८-घ

१० पत्रे

कर्त्ता नारायणः

श्रीगणेशायनम ॐ आरुणे [illegible] चोपशाखउपंचकमंडि
ता प्रतिथमंखंडं [illegible] डेरुक्तिश्वर [illegible] डाचसितिस्त्रचिक त्रिदंडिसं
न्यासउक्ताइदानीसर्वपरित्यागरूपंपरमहंससंन्यासमुपदे
मारुण्युपनिषदारभ्यते आरुणिः प्रजापतेर्लोकंजगामतंग
त्वोवाच केनभगवन्कर्माण्यशेषतोविसृजामीति तंहोवाच॥
प्रजापतिस्तवपुत्रान्भ्रातॄन्बंध्वादीन्शिखांयज्ञोपवीतंचया
गंचतत्रंचस्वाध्यायंचभूर्लोकंचभुवर्लोकंचस्वर्लोकंचमहर्लो
कंचजनलोकंचतपोलोकंचसत्यलोकंच आरुणिरिति आ
ख्यायिकाविद्यास्तुत्यर्थंविद्वत्संन्यासोस्याविषयःविक्षेपरह
र्शनंप्रयोजनंविद्वत्संन्यासस्यचित्ताविक्षेपेणमनोनिरंतरा
नुसंधानंप्रयोजनं विद्वान्निविद्वत्सःराधिकारीयथायोगंसं
बंधंतुद्यः अरुणस्यापत्यमारुणिः प्रजापतेर्ब्रह्मणः केनोपा

आ॰टी॰ येनभगवान् ऐश्वर्यस्यसमग्रस्यधर्मस्ययशसःश्रियः॥
उ॰ ज्ञानवैराग्ययोश्चैवषण्णांभगइतीरणा तद्वत् एतेनप्रश्ना
१ हेतोक्ताकर्माणिसंसृतिनिमित्तानिइतिप्रश्नसमाप्तौ तंह
होवाच प्रजापतिरितिश्रुतेर्वचः प्रजापतिवचस्तवेत्यादि
तवत्वत्संबंधिनस्वकीयानुममत्वालंबनात्वंधवादीन्वंध
वोबांधवाज्ञातयउपकारिणश्चआदिशब्देनभार्यादय
यस्मात् तंत्रयोगप्रतिपादकोग्रंथःस्वाध्यायोवेदराशिस्त
दंताअष्टौद्वितीयांताः यज्ञोपवीतपाठस्तत्रस्वाध्यायेषुप्र
त्येकंचशब्दैस्तत्संबंधिनिसंध्यादिधनादिपुस्तकादिष
गादीनिगरुघंनेभ्रलौकादीनांसप्तानांसमाहारद्वंद्वःस
लोकंचेतिचास्प्रत्यक्षादिसमुच्चयःधुध्वान्लोकान्देवत्वेनो
क्ताऽध्योलोकानाह अतलपा... निनलवितलसुतलर १

सातलमहातलतलातलंब्रह्मांडवत्ययजयत् दंडमाच्छादनंच
कौपीनंपरिग्रहेत्सार्वोषंविसर्जेदिति प्रथमःखंडः तलेति अ
तलादीनांसप्तानांब्रह्मांडेनसहसमाहारद्वंद्वः तानिचपातालि
सुरसामहातलापर्यंणितलानिपातालेतलशब्दस्यदीर्घादि
तलंमहातलमथाहुः पातालरसातलवितलतलातलसुतल
वितलानिपादतलगुल्फजंघाजानूरुतदूर्ध्वभागतयोपास्या
तथैवक्रमेणोत्तरोत्तराणियथापिहेयतयानास्यायाव्युत्क्रमे
णनिर्दिष्टानिब्रह्मांडंपिराद्देहःचासद्विषयंमनोस्थमपिविस
र्जेद्विसर्जःसर्वेगिनः कथंशरीरयात्रानिर्वाहइत्याशंक्यगाह्या
एयाह दंडमिति गोसर्पत्तिवारणार्थंदंडंलज्जाशीतातपवृष्टिवा
धानिवारणार्थंसाच्छादनंच चकाराज्जलपात्रंचपरिग्रहेत् भ
क्षयेनशापंपरिग्रहीयात् देहोपयोगंचेद्ब्राह्मंतर्मिमंचकौपीना

आ॰टी॰ दयोपिप्राप्नुवंती सत आह ञ्जोषंविसृजेदिति पंचकोष्णीषादि
उ॰ प्राणात्ययेपिनग्नह्मीयादित्यादरार्थोभ्यासः १ अधिकारिणो
2 निर्दिशति गृहस्थो ब्रह्मचारीवानप्रस्थोवाउपवीतंशिखांभस्माव
प्सुवाविसृजेत् लौकिकाग्नौ नुदराग्नौ समारोपयेत् गायत्री
चस्ववागग्नौ समारोपयेत् उपवीतंभस्मावप्सुवाविसृजेत् कु
टीचरो ब्रह्मचारीकुटुंबंविसृजेत् पवित्रंविसृजेत् दंडलोकां
श्चविसृजेत् लौकिकाग्नीश्चविसृजेत् इतिहोवाचातऊर्ध्व
ममंत्रवदाचरेत् औषधवदशनमाचरेत् त्रिसंध्यादौस्नानमा
चरेत् गृहस्थइत्यादिना लौकिकाग्नीलोकप्राप्तिहेतून् श्रौत
तोग्नीन्तंतेष्टिंव्रत्योदराग्नौ कोष्ठाग्नौसम्यगग्नइत्यादि मंत्रेण
त्रिःपानपरःसरमारोपयेत् ज्ञानिनोर्थे प्राप्तेपित्यागेवाचारेके 2
निवृत्तिप्रयोजनविषाणापक्षेप[illegible]दियमग्नादीनांज्ञानस्वाय

प्रतिपत्तिः गायत्रीसावित्रदेवता [illegible]राब्दाद[illegible]पदपि मंत्रजातस्य
या चाग्नौ सा या वा चा वागेवाग्निरत्र भूः सावित्री प्रविशामि
त्यादि मंत्रैः समारोपयेत् उपवीतमप्सु उदकालाभे भूमौ मुद्रायां
तल्लाभे मुद्रां स्वशाखायां भूः समुद्रं गच्छ स्वाहेति मंत्रेण विसृजेत्
चात्राब्दोऽप्यवस्थित विकल्पे कुटीचरः कुटीचकस्त्रिदंडी पुत्र
एव भिक्षानिरतः उपलक्षणमिदं बहूदकहंसयोरपि ब्रह्मचारि
गृहणं तस्य विशेषणं आश्रमि ब्रह्मचारिणउक्तत्वात् पालाशं
बैल्वमित्यादिना तदंडादित्यागस्य वक्ष्यमाणत्वाच्च कुंडमिति
पुत्रभिक्षानिरतस्य कुंडेवा ससंभवात् पात्रं भिक्षापात्रं पवि
त्रं जलपवन वस्त्र दंडं स्त्रीन्वेसा वान चा स्पूर्वं वस्त्रादिकमपि।
लौकिकाग्नीनिति त्रिदंडिनो वैश्वदेवाधिकारात् लोकाग्ने
तिपाठे स्वतपोऽर्जितान् वात्तपिंप्यनादिकमपि प्रत्येकं विसृजे

आ॰टी॰ दित्याचमनस्य कृत्वार्थमुक्तं इति हि किं लोकाचोक्तवान् प्रजापतिराह
ऊ॰ णिं अतऊर्ध्वं त्यागानंतरममंत्रवत्स्वाध्यायस्य विसर्जनादूर्ध्व
3 रेत्स्नानाचमनादिकं नन्वमंत्रस्य कथमर्द्धलोकादितरत आहौंग र्ध्वे
मनं विसर्जेदिति भूर्लोकादेस्त्यक्तत्वात्पुनस्तद्वाड्ढानामपि त्य
जेदित्यर्थः तद्वाचारोप्यप्रयोजनात्स्यजतामित्यांकयाह त्रिसं
ध्यादौ स्नानमाचरेदिति तिसृणां संध्यानामादौ प्रातःकाले स्ना
नं मोक्तं संध्यावंदनकाले किं कार्यमत आह संधिं समाधावा
त्मन्यां चरेत् सर्वेषु वेदेष्वरण्यकमावर्त्तयेदुपनिषदमावर्त्त
येदिति संधिं समाधावात्मन्याचरेदिति संधिं संध्यानं समा
धिमात्मिन्यात्मविश्वासिन्परमात्मना संध्यानमभेदमाचरेत्
वयत् स्वाध्यायस्य परित्यागउक्तस्य प्रतिप्रसवमाह सर्वेष्व ३
ति निर्धारणे सप्तमी आवर्त्तयेत् पा[illegible]स्तोर्थ[illegible]ाभ्यसत् आरण्य

केषुप्रवर्गोदीमपिकर्मेभ्यातिदृश्यतेकिं तस्यावृत्तिर्नैत्या
होपनिषदमितिज्ञानप्रतिपादनंभागमभ्यसेतवाक्याभ्यासआद
रार्थः संन्यासोप्युपनिषदावर्त्तनार्थः नदनावृत्तोज्ञानपाटवेनप्रा
तित्वंस्यादित्यत्यादरः २ तत्रापिपरमात्मोपनिषदमावृत्त्यर्थमा
खल्विदंब्रह्मेतिसूत्रंसूचनात्सूत्रमहमेवसूत्रंब्रह्मेतिसूत्रमहमेवविं
द्वान्बहिःसूत्रंत्यजेद्विद्वान्यएवंवेद खल्विदंब्रह्मेति इदंमहावा
क्यंसत्यंज्ञानमनंतंब्रह्मेत्यसत्यादिवत् खल्विनिश्चितमहमेह
कारोपलक्षितंशोधितजीवचैतन्यंब्रह्मैवनतोन्यदितिज्ञाते
सर्वानर्थनिवृत्तिः परमानंदावाप्तिश्चफलं ननुप्रपंचमेदसति
कथमनर्थनिवृत्तिरित्याशंक्यसूत्रपदंन्यायेनाभेदंवक्तुंब्रह्मणः
सूत्ररूपकमाह सूचनात्सूत्रंकारणातिरिक्तकार्यंनास्तीतिब्र
ह्मैवसत्यमित्यर्थः ननुसत्यपितृमोयपाजीवोमुक्तस्यादित्याशंक्य

आ०टी०
३
५

सूचनात्सूत्रं ब्रह्मेतितंतुर्हि स्वात्मन्येवात्मभूतेनाबधप्रत्ययांतरम
लीयं पर्यं सूचयन्नतु जनयन्सूत्रं भवति तथा ब्रह्मापि जगत्संहस
त्यमज्ञानदिदं स्यात्तन्नतु ज्ञानेनाहमेव सूचयित्वा कथं नु स्येयमित्या
ह सूत्रमहमेव विद्वानिति यतो विद्वानतोऽहमेव सूत्रमित्यन्वय मा
य पतिः लोकेनानुगृहीतस्य कथं मायाभिभवइति भावः त्यागमु
पसंहरति त्रिवृत्सूत्रं यजे छिद्रात्प एवं रवं त्वहं ब्रह्मेति वेदसवि
द्वान् त्रिवृत् त्यजे इत्यन्वयः विद्वान्संन्यासेनेचोपसंहारः इदा
नीं सूत्रत्यागार्थं संन्यासप्रैषतां हसंन्यस्तं मया ३ इति त्रिः वृत्ये
ति पाठेनैव त्रिर्यत् उदते त्रिवृन्निर्वचनं त्रयाणामपि त्रिः पावार्थं त
त्रायमाम्नायः एते त्रयोपि प्रैषाः सव्याहृतिकास्त्रिर्मंद्रमध्यमो
च्चस्वरैरुच्चारणीयाः लोकत्रयी भावापि तु त्रिरभ्य[illegible]धानं प्रे ४
षोच्चारणोत्तमागहस्तं संन्यस्तं पुनरभिल[illegible]ध्यानिं घोवष्यामे

त्तिबोधयितुंसम्यगाप्तुनरादेशानयान्यत्संस[illegible]तामित्यर्थः प्रैषानं
तरसभयंसर्वभूतेभ्योमत्तइतिब्रूयात् मत्तःकस्यप्रैषांसर्वभूते
भ्योऽभयमस्तुकुतोऽभयदत्तमित्यतआह सर्वंप्रवर्तते मत्तःइत्येव
मत्तएवब्रह्मणोयतःसर्वंप्रवर्तते नहिजनयितुरेवभयंयुक्तमि
तिभावः इदानींदंडादानेमंत्रमाहसखेति त्वंसखायाअवंचकोसि
मामांगोसर्पादिभ्योगोपायितुंतेजोनामकस्यपरिणामेधातुना
मष्टदशेतस्यफलंतेजःशारीरशक्तिः सखायःयत्त्वंसखादृष्टासिके
माएयसिभवसिइंद्रस्यपरमैश्वर्यस्यवज्रोसभयंकरोसिएताव
त्प्रतीकंमंत्रस्यशाखांतरेसंपूर्णः पठितःइंद्रस्यवज्रोग्निवार्घ्रे
र्वःशर्ममेभवयत्पापंतन्निवारयेति इतिशाखइंद्रस्यवज्रोस्य
मंत्रप्रतिकार्थः त्रिरुक्त्वोर्द्धदंडंवैणवंदंडकौपीनंचपरिग्रहेन्ना
न्यदथभिक्षाचर्य्यांचरंति ब्रह्मचर्यमहिंसाचोपारिग्रहंचसत्यंच

आ.टी. ३. यंचयत्नेनहेरक्ष्यव्येहेरक्षव्यइति कृतोर्ध्ववैणवंदंडमित्यनेन
मंत्रेणवैणवंदंडमूर्ध्वमुपरिदक्षिणकरेनिधायेत्यर्थः अतएव
5 वसंन्यस्योपनिषदूर्ध्वेगोपायन्तुरितिदंडविशेषणंकौपीनंल
ज्जाहेतुशाक्रयंप्रवेशानमहतीकौपीनंपुलिंगंतन्मात्राच्छादक
त्वाद्घतिवासोपिकौपीनशाटीनकानकौपीनिअधपृष्ठार्थयोरि
तिसाधुस्तदपिपरिग्रहेतजषषवत्प्रीतिंविनाशरीरस्थित्यर्थं
मशानंभोजनमाचरेत् अभ्यासस्वादारार्थः सर्वथारसासक्तिं
नकुर्यात्त्यागवैयर्थ्यभयादित्यादरः ३ इदानींयदभावेमहापात
कीवस्यानित्यंतानिपंचावश्यकान्याहब्रह्मचर्यमित्यादियुवती
नांस्तारणकीर्तनकेलिप्रेक्षणगुह्यभाषणसंकल्पाध्यवसायक्रि
यानिर्वृत्तिवर्जनंब्रह्मचर्यंअहिंसाचमनोवाक्कायकर्मभिर्भूता
निष्टवर्जनंअपरिग्रहउक्तपरिग्रहव्यतिरि[illegible]वर्जनं सत्यंप्रिय ५

हितप्रमाणंदृष्टार्थवचनंद्वौचशब्दावनुक्त[illegible]च्चयार्थौतृतीयो
ऽनुक्तास्तेयसमुच्चयार्थो १ तानिपंचयत्नेनहेतयोरक्षतउरक्ष
तइपुनरेवद्वयोःप्लुतःतृतीयेपर्यायहेरक्षतेतिप्लुतिरुच्चैःस्वस्य
र्थासर्वोऽनुच्चैःश्रावयतिप्रजापतिःत्रिरुक्तिरादर्थाप्राणाःस्वय
प्येतानिनपरित्याज्यानीति इतिशब्दउपदेशसमाप्त्यर्थः हेश
ब्दशब्दौचाभिमुखीकरणेहेमुमुक्षवोब्रह्मचर्यादीनिरक्षतपा
लयतावश्यमित्यर्थः इदानींब्रह्मचर्यादिपंचकस्येयोरिपपर
महंस्यधर्मेपुनर्वैषमिषेणाह अथातःपरमहंसपरिव्राजकाना
माशानशायनादिकंभमोब्रह्मचर्येमृतपानवाअलाबुपात्रंदा
रुपात्रंवायती यतयोभिक्षार्थंग्रामंप्रविशन्त्यकरपात्रंपाणिपा
त्रंवायतीयतयोभिक्षार्थंग्रामंप्रविशन्त्यकरपात्रंपाणिपात्रंवा
ऽथातःपरमहंसपरिव्राजकानामितिधर्मोवक्ष्यंतइतिशेषः अ

आ॰टी॰ ३॰ 6 थप्रैषोच्चरणदंडग्रहणानंतरं यतो ब्रह्मचर्याद्यरक्षणं विना न सि
द्धिस्तच्च स्वधर्मत्यागेनेत्यतो धर्मं यक्ष्यंते केषां सपरमपरके वलमहं
न मत्तोऽन्योऽहमिति निश्चिताः परमहंसाः परिव्रजंति गृहबंधं परित्य
ज्य परिव्राजकाः ते यते च तेषां आसनशयनाभ्यां भूमावित्ति भू
मावेवासनेन दिवा शयनेन रात्रौ कालं नयेतेति शेषः आसनं स्व
रूपावस्थानं शयनं बाह्यविषयविस्मृतिः तदुभयं यस्यां जाग्रति
भूतानि सा निशा पश्यतो मुनेरिति तेन पर्यंकादिपरित्यागे पि
स्वरूपाविस्मृतो विषयचिंतने चाक्षमतार्थं एवेति भावः ब्रह्मचा
रिणामिति तेषामेवाविशेषणं उपलक्षणमेतत् अहिंसासत्या
स्तेयापरिग्रहयतामित्यपि ज्ञेयं उदकव्यवहारार्थं पात्रमाह
मृत्पात्रं वा अलाबुपात्रं दारुपात्रं चेति अलाबु स्तुंबीफलं अथा न
पात्रं तु वक्ष्यति पाणिपात्रं चेति मात्रा द्वाव[illegible]पायां यथालाभं मा

तैलसानिपात्राणिस्फरितिनितवस्त्राणिस्या... वासामुक्तं संप्र।
त्यांतराणीत्याज्यान्याह कामक्रोधहर्षरोषलोभमोहदंभदर्पास।
त्यादीन्परित्यजे द्वर्षासुध्रुवशीलःस्यादेकाकीयतिश्चरेद्द्वावेववाविच
रेदिति कामेत्यादिनाकामोमैथुनेछाविषयमात्राभिलाषोवाक्रो
धःकामविघातजःकामानुजःमज्वलनामकःलोभउपात्तस्यात्या
गेच्छामोहोनित्याशुचिःदुःखानात्मनिशरीरेनित्यशुचिसुखा
त्मबुद्धिःदंभोधर्मध्वजित्वंदर्पोगर्भःपराधज्ञानेनस्वात्माधिक्यबु
द्धिःअसूयापरोत्कर्षासहिष्णुताममत्वपरस्मिन्स्वसंबंधिबुद्धिः
अहंकारोजातिगुणैरभिमानःअनृतमप्रियाहितावमाहृष्टार्थ
वचनंआदिशब्देनहर्षशोकादिद्वंद्वानिगृह्यंतेकामादीनांनवानां
द्वंद्वस्ततआदिशब्देनबहुव्रीहिःतानित्यजेन्नपुनःस्मरेत्परिव्रा
जकःसंन्यासपरितोषजननकर्तृत्वेप्राप्तेतदपवादमाह वर्षासुध्रुव

आ॰टी॰ शीलमिति अग्ने अष्टाविंशत्युक्तेः पंच चतुर्पक्षे चतुरो मासा वर्षासु
३॰ ध्रुवं शीतलमस्य ध्रुव इव सिद्धे शीलममस्य ध्रुव इत्येव सिद्धे शी
7 लग्रहणं कीटं कुलायं भ्रमौ सर्वथाटना निषेधार्थं श्रोबुध्युनाम
ध्येसिद्धार्थमनुजानाति अष्टौ मासनेकाकी यतिश्चरेदिति वहू
नां कल्पहो यस्माद्ध्यो वार्तां भवेद्यतः एक एव चरेद्विद्वान् कुमार्यो
इव कंकणं समानशील द्वितीयमनुजानाति द्वावेवाचरेदिति॥
अध्यात्मकथारसव्यसने तु द्वावेव मिलित्वा वा चरतामिति वक्त
व्ये चरेदित्युक्ते रेकाचित्तनामिय दर्शयितुं वा शब्दो नास्थायां एक
चित्तानां दशानामपि जायंते यानां महाटन स्मरणात् एवकारो
मित्रशीलस्यावरस्यार्थः वाच्याभ्यासआदरार्थः ७ संन्यासे यथा
श्रमक्रमनियमो नास्ति तथोपनयनस्यापि नास्तीत्याह खलु वे ७
दार्थायो विद्वान् सोपनयनादूर्ध्वं पेताल्लि[illegible]ग्वा त्यजेसितरं

पुत्रमग्न्युपवीतं कर्मकां[illegible]त्रं चान्यदपीह त्येच स्तपयान्यस्तम
ये खलु वेदार्थं यो विद्वानित्यादिना वेदार्थं विद्वानितिन लोके ति
षष्ठीनिषेधः सोपनयनात्तीत्याह सोपनयनादूर्ध्वमितिसंध्यि
रार्षः तानि पूर्वोक्तानि एतानीति पाठे वक्ष्यमाणानि प्राग्वत्यजेदि
ति यस्तु प्राग्भाषीयानंत सुकृतमेवाद्युपनयनमंतरेणापि केन
चिन्निमित्तेन विज्ञात वेदार्थः स उपनयनात्पूर्वमपि त्यजेत् तथा
स्मर्यंते हि भरतेतरेय यकद्रुर्वासाव्यासशुकादयः प्राकृत्यागपक्षे
पानिबाल्येन दुस्त्यजेत्सु त्रंयतिपितात्यजेत् अध्याद्युपनीतविष
यं च शब्देन समुच्चितं सामान्येनान्यदपीति अन्यदग्रहक्षेत्रादि
कं अपि शब्दाद्याय घस्यस्वमायप्रियं तदपि त्यजेत् यतिरग्नामवा
सश्च कर्तव्य इत्याह त्रिः कृतोर्द्धवैणवंदंडं कौपीनं च परिगृह्य
न्यग्रा दथ भिक्षाचर्यं चरति ब्रह्मचर्यमहिंसा च परिग्रहं च सत्यं

आ॰टी॰ उ॰ ८ च यत्नेनहेरक्षव्योरुरक्षेव्य इति अथातः परमहंसपरिव्राजका
नामासनशयनादिकं भूमौब्रह्मचर्य्यं मृत्पात्रं वा अलाबुपात्रं
दारुपात्रं वा यतीनां यतयो हि भिक्षार्थं ग्रामं प्रविशन्त्युदर
पात्रं पाणिपात्रं यतयो हि भिक्षार्थं ग्रामं प्रविशन्तीति विशेष
विधिः शेषनिषेधफलो ग्रामे ऐः प्रवेष्टव्यमितिवत् तेनान्य
दा ग्रामं न प्रविशन्तीत्यर्थः जलपात्र यद्भिक्षापात्रं संग्राह्येत्या
ह पाणिपात्रमुदरपात्रं चेति कर्मधारयो पाणी अंजलि पाणिर्वा
पात्रं उदरं ग्रासार्थं मुखप्रसारणेन पात्रं धात्रा द्वेनास्थायां तेन
भूम्यादिकमपि भिक्षादेजप्यं मन्त्रमाह ओंहि ओंहि ओंहि इत्ये
तामुपनिषदं विन्यसेत् खल्वेतामुपनिषदं विद्वान्य एवं वेदपा
लाशं बैल्वं दंडाजिनं मेषलां यज्ञोपवीतं च त्यक्त्वा मूरोहि ओं
हीति मन्त्रार्थस्तु हि निश्चितं सर्वपरमात्मैव [illegible] वर्त्तिजप प्रकार ८

प्रदर्शनार्थं ओंकारस्यैवप्रधान्येपिहित्र... संधिमात्रस्यार्थः
तस्यकल्पोक्तान्न्यासानपिकुर्यादित्याह विन्यसेदेतदुपनिष
दमिति उपनिषच्छब्दोऽकारांतोनपुंसकं यद्वाएषाचासानुपनि
षदमिति उपनिषच्छब्दोऽकारांतोनपुंसकंयद्वाएषाचासामुप
निषच्चतोरहस्यज्ञानमुपनिषदुपचारान्मंत्रोपिन्यासप्रकारस्तु
प्रणवकल्पादवसेयः उपासनफलमाह विद्वान्ययएवंवेदेतिब्र
ह्मचर्यादिभिर्यएवंगुणकर्मोकारंत्वाद्न्यासतोर्थतश्चवेदविदि
त्वाचाभ्यस्यतिसविद्वान्भवति यथोक्तब्रह्मसाक्षात्कारतात्पर्या
र्थः इदानींब्रह्मचारिणोसंन्यासकर्तव्येपूर्वदंडेनैवदंडित्वानि
रासार्थमाह पालाशंबैल्वमश्वत्थंदंडमित्यादि अत्रदंडस्यपालाशा
दिप्रकृतिचयंत्रैवर्णिकाभिप्रायंद्वयोरनधिकारेपिब्राह्मणस्यैवपू
र्वोक्ताभिरुक्तरगृहणसूचनार्थंकारवायंब्राह्मणस्योक्तंनान्यवर्णस्य

आ॰टी॰ विदितिस्मृतिः अजिनमेखलयोः पूर्वमनुक्त्वाउपादानंउपवी
उ॰ तस्यतस्यैवदंडबंधनंत्रांकानिरासार्थंयज्ञोपवीतंचेत्युक्तंचका
१ रोलौकिकाग्निसमिद्धामादीनांसमुच्चयार्थः त्यक्त्वापरिव्र
ज्यभूरः अन्यथोरानधिकारीभवेदितिशेषः नहित्यागमात्रे
णाकृतार्थः किंतुभूरोमनोविजयेस्यात् तदुक्तं नहिसन्यसना
देवसिद्धिंसमधिगच्छतीति कः भूरः इतितत्राह यएवंवेद त
द्विष्णोः परमंपदंसदापश्यंतिसूरयः दिवीवचक्षुराततं तद्वि
प्रासोविपन्यवोजागृवांसःसमिंधते विष्णोर्यत्परमंपदमिति
निर्वाणमनुशासनमिति इतिआरुणेयकपनिषद्समाप्ता छ॥
यएवंवेदेति योविदितवेदार्थासंन्यासमुख्याधिकारेकर्तव्यंपदे
नवेदजानाति सभूरः साधकःश्रेष्ठः उक्तसंन्यासफलावेदृष। ९
उद्दयमुदाहरति तद्विष्णोरित्यादि सूरयो[illegible]सहृष्यानन्मुलोप

स्रूप्यं विष्णोः परमं पदं सदा पश्यंति तस्य नित्यत्वात् स्वरू
पीदृष्टीतमारिवात्ति निर्मल आकाशे आततव्याप्तं चक्षुर्यथा
व कारकाभावाद्विततानिर्विषयस्पकज्ञानं भवति तथा विकल्प
शून्यं चिद्घनं तदित्यर्थः ननु कथं तद्वैलभ्यमित्याशंक्य गुरूप
देशादित्याह तद्विप्रास इति छांदसो सुक् ब्राह्मणानामेवोपदेशा
धिकार इति विप्रग्रहणेन सूचितं विपन्यवो विमन्यवः छांदसो
वर्णव्यत्ययः कामक्रोधादिरहिताः पनू स्तुतौ पन्युः स्तुतिः हिता
स्तुताःनिंदा स्तुत इति वा जागृवांसः सत्काशानिद्राः तदुक्तं
या निशा सर्वभूतानां तस्यां जागर्ति संयमी यस्यां जाग्रति भूता
नि सा निशा पश्यतो मुनेरिति समधंते सम्यग्दीपयंति परिहिता
यप्रकाशयंति किं तत् यद्विष्णोः परमं पदं परमनीषं मुक्तोपसर्प्यं
स्थानं स्वरूपात्मकमेव विप्रोपदेशावलंब्यमिति भावः इति

आ॰दी॰ शब्दो मंत्रद्वयसमाप्त्यर्थः उपसंहरत्येव निर्वाणानुशासनमिति
उ॰ वातेर्भावो क्तः निर्वाणो वात इति निपातनं एवं निर्वाणमनुप्राप्ता निर्मो
10 क्ष इति यावत् तस्यानुशासनमेवं द्रष्टव्यं ननु किमिदं प्राजापते
रनुशासनं ओमिति चेत्तथा सति पौरुषेयत्वेनाप्रामाण्यशंका
स्यादित्याशंक्याह वेदानुशासनमिति आरुणिप्राजापत्यारुया
यिकानुगवेद्यास्तु त्वर्थे वेदस्य शब्दराशेः सर्वज्ञस्य सर्वेश्वरस्याप्र
मादित्वव्यवस्थाहेतो राजकल्पस्यानुशासनं तदकरणे संसारमूले
तस्करादेविव निक्षेपः स्यात् अभ्यासोऽन्येषामपि वेदानामेतावद
र्थपर्यवसायित्वमित्येतदर्थः इति शब्द उपनिषत्समाप्त्य नारायण
णेन रचिता शंकरानंदपादतः अस्पष्टपदवाक्यानामारुणेयप्र
दीपिका ॐ समाप्ता ऽरुणेयोपनिषद्दीपिका शुभं भवतु रामः
लिखितं जवाहिरगिरस्येदं पुस्तकं श्रीकृष्णार्पणमस्तु ७ ॥ १